

Gezondheidsrecht begrepen

Gezondheidsrecht begrepen

Een praktische inleiding
in het gezondheidsrecht
voor verpleegkundigen en
(para)medici

Mr. Lydia Janssen

Derde druk

Boom

Voorwoord bij de derde druk

Gezondheidsrecht begrepen is een praktische inleiding in het gezondheidsrecht, speciaal geschreven voor verpleegkundigen en (para)medici, al dan niet in opleiding. Het boek biedt een compacte beschrijving van die rechtsregels die van belang zijn voor de dagelijkse beroepspraktijk van verpleegkundigen en (para)medici. Aan de orde komen onder andere de registratie van zorgverleners, de kwaliteit van de zorg, het beroepsgeheim, de behandelovereenkomst, de dossiervorming, de dwangopname en de positie van jonge patiënten en hun ouders. Ook wordt aandacht besteed aan de aansprakelijkheid van de beroepskracht en aan de verschillende procedures waarin hij verwickeld kan raken.

Omdat het boek bestemd is voor niet-juristen, is juridisch jargon zoveel mogelijk vermeden en worden alleen die zaken besproken die van belang zijn voor de dagelijkse praktijk van de verpleegkundige en bijvoorbeeld van de fysiotherapeut, de bachelor medisch hulpverlener, de verloskundige, de psychotherapeut, de gz-psycholoog, de tandarts en de apotheker. Om de algemene regels die in het boek worden beschreven meteen dicht bij de praktijk van alledag te brengen worden deze regels, doorgaans op dezelfde pagina, toegepast in voorbeelden uit de praktijk van alledag, zoveel mogelijk ontleend aan zaken die eerder aan de (tucht)rechter werden voorgelegd.

De tekst van deze derde druk van *Gezondheidsrecht begrepen* is geactualiseerd en er zijn nieuwe voorbeelden uit de (tucht)rechtspraak toegevoegd. Op verzoek van gebruikers bevat het boek twee nieuwe hoofdstukken: een hoofdstuk over ouderschap, gezag en scheiding (hoofdstuk 7) en een hoofdstuk over financiering, organisatie en toezicht (hoofdstuk 13). In hoofdstuk 1 is een paragraaf toegevoegd over rechtsbeginselen en mensenrechten die de basis vormen voor het gezondheidsrecht, en in hoofdstuk 2 wordt nu ook aandacht besteed aan de specifieke positie van de relatief nieuwe beroepen in de zorg: de verpleegkundig specialist, de physician assistant, de klinisch technoloog en de bachelor medisch hulpverlener.

Bij de selectie van onderwerpen voor dit boek en bij het vinden van aansprekende voorbeelden kon ik gelukkig gebruikmaken van de deskundigheid van een meelesgroep bestaande uit: Jaap Berghuis, manueel therapeut en fysiotherapeut te Amersfoort, H el ene van den Besselaar, docent Gezondheidsrecht en Ethiek aan Zuyd Hogeschool, Annemiek van der Kraan, verloskundige en docent Verloskunde aan hogeschool Inholland, Hans van Reenen, opleidings-

manager Medische Hulpverlening aan Hogeschool Utrecht, Frans Verschueren, docent/onderzoeker Fysiotherapie aan Saxion Hogescholen, en Irene IJgosse, verpleegkundig specialist bij het Universitair Medisch Centrum Utrecht. Zij deden talloze voorstellen voor het verbeteren van de tekst en droegen praktijkvoorbeelden en voorbeelden uit de (tucht)rechtspraak aan. Dankzij deze meelezers is er een beter boek geschreven.

Auteur en meelezers hopen van harte dat de lezers van dit boek, nadat ze het gelezen hebben, kunnen zeggen: gezondheidsrecht, dat heb ik begrepen!

Amersfoort, oktober 2016

Bij dit boek hoort de website www.gezondheidsrechtbegrepen.nl. Hierop vind je toetsvragen bij ieder hoofdstuk en de bijlage waarnaar wordt verwezen in hoofdstuk 2.

Inhoud

Voorwoord bij de derde druk	5
Gebruikte afkortingen	11
1 Recht en gezondheidszorg	13
1.1 Inleiding	13
1.2 Doel en omschrijving	14
1.3 Rechtsbronnen: vindplaatsen van het recht	14
1.4 Rechtsgebieden	16
1.5 Gezondheidsrecht	20
1.6 Rechtsbeginselen en mensenrechten als basis voor het gezondheidsrecht	22
2 Professionaliteit	25
2.1 Inleiding	26
2.2 Titelbescherming door registratie	26
2.3 Titelbescherming door opleiding	28
2.4 Voorbehouden handelingen	29
2.5 Nieuwe beroepen in de gezondheidszorg en zelfstandige bevoegdheid	32
2.6 Opdracht	34
2.7 Functionele zelfstandigheid	37
2.8 Tuchtrect	39
2.9 Strafbepalingen in de Wet BIG	44
2.10 Samenwerking en individuele verantwoordelijkheid	45
3 Kwaliteit van de zorg	49
3.1 Inleiding	49
3.2 Kwaliteitseisen die gelden voor de zorgaanbieder	50
3.3 Klachten en geschillen	52
3.4 Medezeggenschap van cliënten	55
4 Het beroepsgeheim	57
4.1 Inleiding	58
4.2 Doel en inhoud van het beroepsgeheim	58
4.3 Beroepsgeheim en het gebruik van social media	61
4.4 Wettelijke uitzonderingen op het medisch beroepsgeheim	62
4.5 Conflict van plichten	64
4.6 Bemoeizorg	69
4.7 Meldrecht Veilig Thuis	70

4.8	Beroepsgeheim ten opzichte van politie en justitie	72
4.9	Strafbare feiten die de patiënt pleegt	76
5	De behandelovereenkomst	79
5.1	Inleiding	79
5.2	Medische behandeling en behandelovereenkomst	80
5.3	Hulpverlener in de zin van de WGBO	82
5.4	Goed hulpverlener	83
5.5	Zelfbeschikking en informed consent	85
5.6	De plichten van de patiënt	89
6	Dossier en inzage	91
6.1	Inleiding	91
6.2	Dossiervorming	92
6.3	Recht op inzage, afschrift, correctie, eigen verklaring en vernietiging	95
6.4	Toegang tot het dossier binnen de instelling of praktijk	98
6.5	Overdracht van het dossier	99
7	Ouderschap, gezag en scheiding	101
7.1	Inleiding	102
7.2	Ouderschap	102
7.3	Gevolgen van het ouderschap	105
7.4	Gezag	106
7.5	Ouderlijk gezag	107
7.6	Ouderlijk gezag na een (echt)scheiding	109
7.7	Voogdij	109
7.8	Kinderbeschermingsmaatregelen	110
7.9	Positie pleegouders	112
7.10	Centraal Gezagsregister	112
7.11	Draagmoederschap	113
8	De positie van ouders en hun kinderen in de behandelovereenkomst	117
8.1	Inleiding	117
8.2	Toestemming voor de behandeling	118
8.3	Informatieplicht van de zorgverlener	120
8.4	Toestemming van beide ouders voor de behandeling	121
8.5	Ouders zijn het niet met elkaar eens over de behandeling	122
8.6	Dossierrechten en de informatieplicht van de zorgverlener ten opzichte van de ouders	123
8.7	Toestemming voor het verbreken van het beroepsgeheim	125
8.8	Informatierecht van ouder zonder gezag	125
8.9	Wilsonbekwame patiënten en hun vertegenwoordigers	126

9	De gedwongen opname	133
9.1	Inleiding	134
9.2	Gevaarscriterium	135
9.3	Rechterlijke machtiging	135
9.4	Inbewaringstelling	140
9.5	Positie van minderjarigen in de Wet Bopz	142
9.6	Dwangopname van dementerenden en van patiënten met een verstandelijke beperking	143
9.7	Rechtspositie van de gedwongen opgenomen patiënt	145
9.8	Verlof en ontslag	148
9.9	Rechtsbescherming van de patiënt	150
9.10	Nieuwe wetgeving	151
10	Het begin van het leven	157
10.1	Inleiding	157
10.2	Geboorte	158
10.3	Kunstmatische inseminatie en reageerbuisbevruchting	159
10.4	Abortus provocatus	161
10.5	Afbreking latere zwangerschappen	163
11	Beslissingen rond het einde van het leven	167
11.1	Inleiding	167
11.2	Doodscriterium, aangifte en verklaring van overlijden	168
11.3	Beslissingen rond het levenseinde	169
11.4	Levensbeëindiging op verzoek (euthanasie) en hulp bij zelfdoding	172
11.5	Levensbeëindiging zonder verzoek van de patiënt	177
11.6	Schriftelijke wilsverklaringen van de patiënt	179
11.7	Orgaandonatie	180
12	Civielrechtelijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid	185
12.1	Inleiding	185
12.2	Dossiervorming	186
12.3	Civielrechtelijke aansprakelijkheid	186
12.4	Strafrechtelijke aansprakelijkheid	190
13	Financiering, organisatie en toezicht in de gezondheidszorg	195
13.1	Inleiding	195
13.2	Zorgverzekeringswet	196
13.3	Wet langdurige zorg	198
13.4	Wet maatschappelijke ondersteuning	199
13.5	Organisatie en toezicht	199

Literatuur 203

Register 205

Gebruikte afkortingen

BW	Burgerlijk Wetboek
CIZ	Centrum Indicatiestelling Zorg
EU	Europese Unie
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
ggz	geestelijke gezondheidszorg
ibs	inbewaringstelling
ic	intensive care
ICSI	intracytoplasmatische sperma-injectie
ivf	in-vitrofertilisatie
KNMG	Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst
paaZ	psychiatrische afdeling van een algemeen ziekenhuis
pvp	patiëntenvertrouwenspersoon
Sr	Wetboek van Strafrecht
Sv	Wetboek van Strafvordering
tbs	terbeschikkingstelling
VWS	ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Waz	Wet afbreking zwangerschap
Wbp	Wet bescherming persoonsgegevens
Wet BIG	Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg
Wet Bopz	Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
WGBO	Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst
Wkkgz	Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg
Wlz	Wet langdurige zorg
Wmcz	Wet medezeggenschap cliënten zorginstellingen
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
Zvw	Zorgverzekeringswet

Recht en gezondheidszorg

1

- 1.1 Inleiding
- 1.2 Doel en omschrijving
- 1.3 Rechtsbronnen: vindplaatsen van het recht
  - Wet
  - Jurisprudentie
  - Internationaal verdrag
  - Gewoonte
- 1.4 Rechtsgebieden
  - Burgerlijk recht
  - Bestuursrecht
  - Staatsrecht
  - Strafrecht
  - Internationaal recht
- 1.5 Gezondheidsrecht
  - Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg
  - Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg
  - Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst
  - Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
  - Belang van het recht voor de gezondheidszorg
- 1.6 Rechtsbeginselen en mensenrechten als basis voor het gezondheidsrecht

1.1 Inleiding

Dit boek beschrijft de rechtsregels die voor professionals in de gezondheidszorg van belang zijn. Dit eerste hoofdstuk geeft, bij wijze van introductie, algemene informatie over het recht. Aan de orde komt het doel van het recht, dat vooral ligt in het ordenen van de samenleving en het bieden van oplossingen voor conflicten. Daarna volgen de rechtsbronnen. Dit zijn de vindplaatsen van het recht: wetgeving, jurisprudentie, gewoonte en internationale verdragen. In de volgende paragraaf wordt aandacht besteed aan de rechtsgebieden. Dit zijn de verschillende onderdelen van het recht: burgerlijk recht, bestuursrecht, staatsrecht, strafrecht en internationaal recht. Het recht kan ook ingedeeld worden naar onderwerp. In dat geval worden onderdelen uit de verschillende rechtsgebieden die over hetzelfde onderwerp gaan bij elkaar gevoegd. Een voorbeeld daarvan is het gezondheidsrecht, het onderwerp van dit boek. In paragraaf 1.5 worden

alvast globaal de wetten besproken, afkomstig uit de verschillende rechtsgebieden, die van belang zijn voor het gezondheidsrecht. De laatste paragraaf beschrijft de rechtsbeginselen en de mensenrechten die het fundament vormen voor het gezondheidsrecht.

NB: In dit boek gebruiken we zoveel mogelijk de term *zorgverlener* als verzamelterm voor alle professionals in de medische zorg. Dit om verwarring te voorkomen met een van de beroepen in de zorg, de bachelor medisch hulpverlener. De term *hulpverlener* als verzamelterm voor alle zorgprofessionals wordt alleen gebruikt als er rechtstreeks wordt geciteerd uit de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst.

1.2 Doel en omschrijving

Er zijn boeken vol geschreven over het doel van het recht. Vaak gaat het dan over wat men inhoudelijk met het recht wil bereiken. Dan vallen woorden als: rust en rechtvaardigheid, bescherming van de zwakken, conflictbeheersing, zelfontplooiing, en evenwicht tussen de belangen van het individu en die van de maatschappij. Het recht wordt gezien als een belangrijk instrument om de samenleving te beïnvloeden.

Wat er precies dient te worden bereikt, welk doel moet worden nagestreefd, is een zaak van politieke keuzes. Het is de taak van de politiek antwoord te geven op vragen als: Moet een ivf-behandeling wel of niet in het basispakket van de zorgverzekering? Welke kwaliteitseisen moeten er aan ziekenhuizen worden gesteld? Is een eigen risico een goed instrument om de kosten in de zorg te beperken of werkt een no-claimkorting beter? Bij het vaststellen van rechtsregels komt men zo telkens tot inhoudelijke keuzes, waardoor woorden als ‘rechtvaardigheid’ en ‘bescherming van de zwakken’ handen en voeten krijgen. De inhoud van het recht wordt door de politiek bepaald en verschilt van land tot land.

Los van politiek-inhoudelijke keuzes noemen veel juridische schrijvers als belangrijkste doel van het recht: het ordenen van de samenleving en het geven van regels om conflicten op te lossen zodat de orde kan terugkeren. Door deze regels kan het samenleven van mensen ordelijk verlopen. De omschrijving van het begrip *recht* is dan ook: het geheel van overheidsregels dat de samenleving ordent.

1.3 Rechtsbronnen: vindplaatsen van het recht

Waar is het recht te vinden? Met deze vraag zijn we aangeland bij de zogeheten rechtsbronnen, dit zijn de vindplaatsen van het recht. Er zijn er vier: wet, jurisprudentie, internationaal verdrag en gewoonte.

Wet

De belangrijkste vindplaats van het recht is de wet. Wetten zijn algemeen geldende regels afkomstig van een overheidsorgaan, zoals bijvoorbeeld het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafrecht, de Wegenverkeerswet en de Wet Milieubeheer. Voor de gezondheidszorg zijn onder andere de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst, de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg en de Zorgverzekeringswet belangrijke wetten. De tekst van deze en andere wetten is te vinden via de website van de overheid: www.wetten.nl.

Jurisprudentie

Een tweede vindplaats van het recht is de jurisprudentie. In lang niet alle gevallen is het duidelijk hoe de wet moet worden toegepast. Als de toepassing van de wet in een concrete situatie niet duidelijk is, komt het nogal eens tot een rechtszaak. Dan is het aan de rechter om in zijn uitspraak de wet uit te leggen en toe te passen op de zaak die aan hem is voorgelegd. Zo krijgt bijvoorbeeld een vaag begrip als *goed hulpverlener* uit de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst een concretere betekenis.

De verzameling van rechterlijke uitspraken vormt daarmee een belangrijke rechtsbron. Deze verzamelde rechtspraak noemt men de *jurisprudentie*. Veel uitspraken van rechters zijn te vinden via www.rechtspraak.nl. Uitspraken van rechters hebben een uniek nummer zodat ze gemakkelijk terug te vinden zijn. Tot 2013 werd een landelijk jurisprudentienummer gehanteerd. Sinds dat jaar wordt gewerkt met een Europees nummer: de European Case Law Identifier. Ieder nummer begint met ECLI en dan komt het land waarin de uitspraak is gedaan, dat is voor ons land 'NL'. Daarna volgt een afkorting van het rechterlijk college, dan het jaar waarin de uitspraak is gedaan en tot slot het nummer van de uitspraak. Zo staat het nummer ECLI:NL:TGZCTG:2016:200 voor uitspraak nummer 200 van het Centraal Tuchtcollege in 2016.

Zeker zo belangrijk als de 'gewone' rechtspraak is voor zorgverleners de rechtspraak van de medische tuchtcolleges die uitspraken doen naar aanleiding van klachten over het handelen van medisch professionals. Een medisch tuchtcollege is een speciale instantie die binnen de beroepsgroep van (geregistreerde) zorgverleners bindende uitspraken doet over de zorg die een zorgverlener heeft geboden. Uitspraken van medisch tuchtcolleges zijn te vinden via www.overheid.nl. In dit boek is een aantal uitspraken van tuchtrechters opgenomen om te laten zien hoe tuchtrechters oordelen over het handelen van professionals.

Ook de uitspraken van tuchtrechters hebben een uniek ECLI-nummer, zodat ze gemakkelijk terug te vinden zijn.

Internationaal verdrag

De derde rechtsbron is het internationale verdrag. Internationale verdragen hebben steeds meer invloed op ons nationale recht. Ze vormen daarom een belangrijke vindplaats van recht. Meer over internationale verdragen staat in paragraaf 1.4.

Gewoonte

De vierde en laatste rechtsbron is de gewoonte. Want ook een gewoonte, die niet in een wet is vastgelegd, kan een vindplaats van recht zijn. Het moet dan wel gaan om een vaststaand en door iedereen in een bepaalde sector erkend gebruik dat in die kring ook als ‘recht’ wordt ervaren. Een klassiek voorbeeld daarvan is het handjeklap van veehandelaren op de veemarkt: ook al staat het niet in de wet, op de veemarkt is de koop pas gesloten nadat het met handjeklap is bezegeld (‘eenmaal, andermaal, verkocht’).

1.4 Rechtsgebieden

Het recht houdt zich met nagenoeg alle facetten van de samenleving bezig: onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid, milieu enzovoort. Om enige ordening aan te brengen in de enorme massa juridische regels is het recht ingedeeld in vijf verschillende onderdelen, die rechtsgebieden worden genoemd. Deze rechtsgebieden zijn: burgerlijk recht, bestuursrecht, staatsrecht, strafrecht en internationaal recht.

Burgerlijk recht

Het burgerlijk recht geeft regels voor de rechtsverhouding tussen burgers (en bedrijven) onderling. Zo regelt het burgerlijk recht onder andere de rechtsverhoudingen tussen koper en verkoper, tussen huurder en verhuurder, tussen werkgever en werknemer, en ook tussen zorgverlener en patiënt.

Typend voor het burgerlijk recht is dat er geen opsporingsdienst is die controleert of iedereen zich wel aan de regels van het burgerlijk recht houdt. Een burger of een ondernemer die meent dat een ander hem tekortdoet, moet, als het hem niet lukt om op een informele manier een oplossing te vinden, het initiatief nemen door zijn zaak aan de burgerlijke rechter voor te leggen. Er komt dan een burgerlijk proces waarin beide partijen, doorgaans vertegenwoordigd door hun advocaten, hun kant van de zaak toelichten. Tot slot doet de rechter een uitspraak waaraan beide partijen gebonden zijn.

Rechtszaken in het burgerlijk recht kunnen bijvoorbeeld gaan over een aankoop die niet aan de verwachtingen voldoet, een huursom die niet tijdig is betaald, of het ontslag van een werknemer. Ook de vordering van een patiënt die schadevergoeding eist na een medische fout speelt zich af in het burgerlijk recht, evenals de vordering van een zorgverlener die nog geld tegoed heeft van een patiënt.

De *rechten en plichten* uit het burgerlijk recht staan in het Burgerlijk Wetboek (BW). In het Burgerlijk Wetboek is ook de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst opgenomen, waarin de rechten en plichten tussen zorgverleners en patiënten worden beschreven.

Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering beschrijft de *procesregels* van het burgerlijk recht.

Uit de rechtspraak: Ontslag vanwege het in huis nemen van een patiënt

Een werkgever hoort via via dat een verpleegkundige, die werkzaam is in een psychiatrisch ziekenhuis, een suïcidale patiënt een tijdje bij haar in huis laat logeren, in afwachting van de opname in de instelling. Ook staat ze de behandelend psychiater als lid van het netwerk van de patiënt te woord. Dat doet ze onder een andere naam om ervoor te zorgen dat de psychiater haar niet herkent. De werkgever vraagt de kantonrechter om de arbeidsovereenkomst te ontbinden omdat privécontacten met patiënten verboden zijn. Bovendien heeft het onder een andere naam te woord staan van een collega het vertrouwen in de verpleegkundige zozeer geschonden dat de arbeidsovereenkomst niet kan worden voortgezet. Bij de behandeling van de zaak door de kantonrechter blijkt dat de werkgever zijn informatie alleen 'van horen zeggen' heeft. De patiënt blijkt niet bij de verpleegkundige te hebben gelogeed, maar de verpleegkundige heeft hem bij haar zus ondergebracht, die ook al eens is opgenomen in de instelling. Wel blijkt de verpleegkundige een andere naam te hebben gebruikt toen ze de psychiater te woord stond. De kantonrechter ontbindt de arbeidsovereenkomst en geeft de verpleegkundige geen recht op een ontslagvergoeding omdat ze de psychiater een onjuiste voorstelling van zaken heeft gegeven en omdat het niet verantwoord was om de patiënt bij haar zus achter te laten. (ECLI:NL:RBMNE:2014:1663)

Bestuursrecht

Het bestuursrecht stelt de overheid in staat om te zorgen voor een goede gang van zaken in de samenleving. Zo behoren de belastingwetgeving, de milieuwetgeving en de regelgeving over de sociale zekerheid tot het bestuursrecht. Ook de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (inclusief het tuchtrecht), de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg en de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen behoren tot het bestuursrecht. De Algemene wet bestuursrecht schept een algemeen kader voor de verschillende onderdelen van het bestuursrecht.

Staatsrecht

Het staatsrecht geeft regels voor een democratische organisatie van onze overheid. Daarnaast beschrijft het de grondrechten van burgers.

De Grondwet, met daarin de fundamenteën van onze rechtsstaat, vormt de grondslag van het staatsrecht.

Strafrecht

Het strafrecht krijgt van alle rechtsgebieden de meeste aandacht in de media. Daarom lijkt het soms wel of al het recht strafrecht is, maar dat is niet het geval. De wetgever neemt namelijk alleen die geboden en verboden op in het strafrecht die bij overtreding een schending van onze rechtsorde opleveren. Als een gebod of verbod wordt opgenomen in het strafrecht, wordt de handeling als het ware uitgetild boven de relatie tussen dader en slachtoffer. De overheid – politie, justitie en rechter – gaat zich ermee bemoeien omdat de handeling de rechtsorde heeft geschonden en dat is een zaak van openbaar belang. Iemand die bijvoorbeeld diefstal pleegt, maakt inbreuk op andermans eigendom; het slachtoffer kan hem daar op aanspreken, maar daarnaast komt ook de politie in actie om het misdrijf en de verdachte op te sporen zodat hij door de strafrechter kan worden berecht.

De meeste strafbepalingen zijn te vinden in het Wetboek van Strafrecht. Voorbeelden van strafbepalingen uit het Wetboek van Strafrecht zijn: diefstal, vernieling, mishandeling, doodslag, dood door schuld, meeneed en schenden van het beroepsgeheim.

Ook andere wetten bevatten strafbepalingen. Zo kent de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg, die vooral regels van bestuursrecht bevat, een aantal strafbepalingen, onder andere voor de zorgverlener die buiten zijn deskundigheidsgebied optreedt en daardoor schade kan veroorzaken. Als de zorgverlener zich aan een dergelijke handeling schuldig maakt, kan hij strafrechtelijk worden vervolgd (zie voor meer hierover paragraaf 2.8).

In een strafzaak staan de verdachte en zijn raadsman (advocaat) min of meer tegenover de officier van justitie, die tot het Openbaar Ministerie behoort. Het Openbaar Ministerie beoordeelt op basis van de resultaten van het onderzoek van de politie of het de verdachte zal *vervolgen*. Dit wil zeggen dat de officier van justitie de zaak voor de rechter brengt. Tijdens de zitting probeert de officier van justitie de rechter ervan te overtuigen dat er voldoende bewijs is voor de schuld van de verdachte. De verdachte en zijn raadsman leveren tegenbewijs of voeren verzachtende omstandigheden aan. Het onderzoek ter terechtzitting bestaat vooral uit het horen van de verdachte, getuigen en deskundigen. Na het onderzoek ter zitting beoordeelt de rechter of er voldoende wettig en overtuigend bewijs is geleverd om de verdachte te veroordelen. Is dat niet het geval, dan moet de rechter de verdachte vrijspreken. Wordt de verdachte veroordeeld,

dan legt de rechter hem bijna altijd ook een straf op, bijvoorbeeld een gevangenisstraf, een geldboete of een taakstraf.

NB: Medische missers worden in de meeste gevallen niet strafrechtelijk afgedaan. Dat gebeurt eigenlijk alleen bij zeer ernstige fouten die de dood of zwaar lichamelijk letsel tot gevolg hebben gehad.

Internationaal recht

Het vijfde rechtsgebied is het internationaal recht, dat vooral vastligt in internationale verdragen. In paragraaf 1.3 wezen we er al op dat deze internationale verdragen steeds meer invloed krijgen op ons nationale recht. Vooral de internationale verdragen waarin mensenrechten zijn vastgelegd, zijn voor het gezondheidsrecht van belang, zoals een aantal verdragen die in het kader van de Verenigde Naties tot stand zijn gekomen: de Universele verklaring van de rechten van de mens, het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind en het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Als het om de invloed gaat van internationale verdragen op ons nationale (gezondheids)recht, moet vooral het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) worden genoemd. Om te beginnen is de Nederlandse rechter verplicht verdragsbepalingen die zich daarvoor lenen rechtstreeks toe te passen op zaken die aan hem worden voorgelegd. Zo toetsten rechters dwangbehandelingen in de psychiatrie bijvoorbeeld aan het verbod uit het EVRM op een onmenselijke of vernederende behandeling, en is het tuchtrecht getoetst aan het recht uit het EVRM op een eerlijk proces. Daarnaast kent het EVRM een eigen internationale rechter, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Burgers en instellingen in de verdragslanden die menen dat het EVRM niet goed wordt toegepast, kunnen zich, als ze in het eigen land zijn uitgeprocedeerd, rechtstreeks tot dit Europese Hof wenden.

Het recht van de Europese Unie (EU) krijgt eveneens steeds meer betekenis voor ons nationale recht. Organen van de EU kunnen wetten maken die in alle EU-landen van toepassing zijn. Het EU-recht kent verordeningen en richtlijnen. Verordeningen zijn rechtstreeks in alle EU-landen van toepassing; ze maken automatisch deel uit van het nationale recht van de lidstaten. Europese richtlijnen moeten door de lidstaten zelf worden opgenomen in hun eigen nationale wetgeving. Zo kent de EU bijvoorbeeld richtlijnen over geneesmiddelen en medische hulpmiddelen en over de erkenning van diploma's die in een andere lidstaat zijn behaald.

Voorbeeld: Meer rechtsgebieden tegelijk

Een verloskundige besluit op uitdrukkelijk verzoek van de ouders een stuitbevalling toch thuis te begeleiden en niet in het ziekenhuis, zoals in Nederland gebruikelijk is bij een stuitligging. De ontsluitingsfase van de bevalling verloopt voorspoedig, maar bij de uitdrijving ontstaan complicaties waardoor het kindje in zeer slechte conditie geboren wordt. De officier van justitie stelt strafvervolgning in en de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd maakt de zaak aanhangig bij het regionale tuchtcollege.

Eén gebeurtenis, zo blijkt uit deze casus, kan gevolgen hebben in meer rechtsgebieden. De verloskundige wordt tuchtrechtelijk aangesproken door de Inspectie en strafrechtelijk vervolgd door het Openbaar Ministerie (de officier van justitie).

1.5 Gezondheidsrecht

Rechtsregels kunnen niet alleen worden ondergebracht in rechtsgebieden, maar kunnen ook naar onderwerp worden gerangschikt. In dat geval worden alle rechtsregels uit de verschillende rechtsgebieden die over hetzelfde onderwerp gaan bij elkaar gebracht. Zo is er bijvoorbeeld milieurecht, jeugdrecht en gezondheidsrecht.

In dit boek staat het gezondheidsrecht centraal. Dit wil zeggen dat specifiek die wetten worden besproken die voor professionals in de gezondheidszorg van belang zijn. Denk bijvoorbeeld aan de regels over beroepsregistratie, dossiervorming, patiëntenrechten, aansprakelijkheid en het tuchtrecht. In deze paragraaf volgt alvast een globaal overzicht van de wetten die belangrijk zijn voor het gezondheidsrecht.

Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg

De Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (Wet BIG) geeft regels voor de handelingen op het gebied van de individuele gezondheidszorg. Onder individuele gezondheidszorg vallen alle activiteiten in de zorg die worden verricht in verband met de gezondheid van één individuele persoon, inclusief het doen van onderzoek en het geven van advies.

De Wet BIG richt zich vooral op de kwaliteit van de individuele beroepsbeoefenaar in de gezondheidszorg. De wet kent een stelsel van registratie, titelbescherming en tuchtrecht voor acht zorgberoepen. Daarnaast kent de wet een stelsel van voorbehouden (medische) handelingen die uitsluitend door bevoegde zorgverleners mogen worden verricht. In hoofdstuk 2 van dit boek wordt de Wet BIG uitvoerig besproken.

Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg

De Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) stelt eisen aan de zorg die zorgaanbieders bieden en geeft een regeling voor de afhandeling van klachten. Voor een bespreking van deze wet wordt verwezen naar paragraaf 3.3 en 3.4.

Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst

Onderdeel van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek is de Wet op de geneeskundige behandelingsovereenkomst (WGBO), die regels geeft voor de hulpverleningsrelatie tussen een individuele patiënt en de zorgverlener, die in de WGBO *hulpverlener* wordt genoemd. Onder de hulpverlener in de zin van de WGBO vallen: de arts, de apotheker, de verpleegkundige, de verloskundige, de fysiotherapeut, de gezondheidspsycholoog, de psychotherapeut en de tandarts. De WGBO geeft regels over het beroepsgeheim (zie hoofdstuk 4), de behandelovereenkomst (zie hoofdstuk 5), het dossier en het inzagerecht (zie hoofdstuk 6), de informatieplicht en de toestemming voor een behandeling (zie hoofdstuk 5 en 8).

De WGBO is, zoals gezegd, opgenomen in Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek vanaf artikel 446.

Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen

Hoofddregel in het gezondheidsrecht is dat de patiënt zelf over zijn behandeling beslist: de zorgverlener mag in principe alleen behandelen met toestemming van de patiënt. In sommige gevallen, als de patiënt een gevaar vormt voor zichzelf of voor anderen, kan een dwangopname noodzakelijk zijn. De Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet Bopz) geeft de regels voor een gedwongen opname en voor de positie van een patiënt als hij gedwongen is opgenomen. De Wet Bopz valt onder het bestuursrecht omdat de gedwongen opname gezien wordt als een overheidstaak. Vanwege de specifieke medische deskundigheid die voor deze taak noodzakelijk is, wordt deze overheidstaak uitgevoerd door zorgverleners in de psychiatrie. Meer over de Wet Bopz staat in hoofdstuk 9 van dit boek.

NB: De tekst van de gehele Nederlandse wetgeving, dus ook de tekst van de wetten die hiervoor worden beschreven, is te vinden via de overheidswebsite www.wetten.nl.

Belang van het recht voor de gezondheidszorg

Na dit overzicht van wetgeving zal het belang van het gezondheidsrecht voor professionals in de gezondheidszorg duidelijk zijn. In feite heeft iedere zorgverlener er dagelijks mee te maken, want het gezondheidsrecht geeft regels voor de verhouding met de patiënt, kent de patiënt een aantal rechten toe en stelt eisen aan de beroepsuitoefening en aan de kwaliteit van het werk.

1.6 Rechtsbeginselen en mensenrechten als basis voor het gezondheidsrecht

Rechtsbeginselen spelen in het recht een belangrijke rol. Met *rechtsbeginselen* wordt bedoeld op de algemene normen die het fundament vormen voor het recht. De concrete rechtsregels worden afgeleid van deze rechtsbeginselen.

De drie belangrijkste rechtsbeginselen voor het gezondheidsrecht zijn zelfbeschikking, bescherming en gelijkheid.

Zelfbeschikking duidt op de vrijheid die iedere mens heeft om zoveel mogelijk zelf te beslissen. We vinden dit rechtsbeginsel bijvoorbeeld terug in rechtsregels die bepalen dat voor een medische behandeling de in vrijheid gegeven toestemming van de patiënt is vereist en dat de zorgverlener hem deugdelijk moet informeren, zodat de patiënt een zorgvuldig besluit over zijn behandeling kan nemen.

Bescherming houdt vooral in dat er verantwoordelijkheid moet worden genomen voor mensen die (dringend) hulp en zorg behoeven. Zelfbeschikking en bescherming kunnen botsen. Bijvoorbeeld als een patiënt gedwongen moet worden opgenomen, of als een ander, bijvoorbeeld een mentor, moet beslissen over een behandeling omdat de patiënt daar zelf niet toe in staat is.

Gelijkheid en *het verbod op discriminatie* betekenen dat iedereen in gelijke omstandigheden aanspraak behoort te kunnen maken op goede zorg. Daarmee moeten vragen beantwoord worden over de manier waarop er wordt gezorgd dat alle burgers toegang hebben tot de zorg en over de wijze waarop schaarse middelen voor de zorg worden verdeeld. Ook dit beginsel kan botsen met zelfbeschikking en/of bescherming. Want de zelfbeschikking kan ten dele ingeperkt worden door het gelijkheidsbeginsel, dat bijvoorbeeld gebiedt om het aanbod van zorg eerlijk te spreiden.

Rechtsbeginselen werken door in internationale verdragen en in onze Grondwet. Te denken valt bijvoorbeeld aan het recht op leven in artikel 2 en het recht op vrijheid in artikel 5 van het EVRM, aan het recht op gezondheidszorg in het Europees Sociaal Handvest, en aan het gelijkheidsbeginsel in artikel 1, het recht op privacy in artikel 10, het recht op onaantastbaarheid van het lichaam in artikel 11, de bescherming tegen onrechtmatige vrijheidsbeneming in artikel 15 en het recht op gezondheidszorg in artikel 22 van onze Grondwet.

Kernbegrippen van dit hoofdstuk

Recht	Het geheel van overheidsregels dat op een bepaald moment in de samenleving geldt.
Rechtsbron	Vindplaats van het recht.
Rechtsgebied	Deelgebied van het recht.
Staatsrecht	Rechtsgebied dat de regels beschrijft voor de democratische organisatie van de overheid en voor de verhouding tussen burger en overheid.
Bestuursrecht	Rechtsgebied dat de regels beschrijft voor de ordenende taak van de overheid.
Strafrecht	Rechtsgebied waarin bepaalde gedragingen strafbaar worden gesteld en waarin regels worden gegeven voor opsporing, vervolging en berechting.
Burgerlijk recht	Rechtsgebied dat de regels beschrijft voor de rechtsverhouding tussen burgers en tussen burgers en bedrijven.
Internationaal recht	Rechtsgebied met de regels voor de rechtsverhouding tussen staten.
Gezondheidsrecht	Alle rechtsregels uit de verschillende rechtsgebieden die de gezondheid(szorg) betreffen.
Rechtsbeginsel	Norm waarvan rechtsregels zijn afgeleid.

Test nu je kennis op www.gezondheidsrechtbegrepen.nl met behulp van de meerkeuzetoets bij hoofdstuk 1.

